

GÜZELLİĞİN FELSEFESİ
GÜZELLİK DUYUSU

GEORGE SANTAYANA

ÇEVİREN
YEŞİM İPEKÇİ

GEORGE SANTAYANA

1863'te Madrid'de doğdu. Dokuz yaşındayken ailesi ile birlikte ABD'ye göç etti. Harvard Koleji'nde William James ve Josiah Royce gibi filozofların öğrencisi oldu. 1889-1912 yılları arasında Harvard Üniversitesi'nde felsefe bölümünde çalıştı. Conrad Aiken, W. E. B. Du Bois, T. S. Eliot, Robert Frost, Horace Kallen, Walter Lippmann gibi birçok entelektüelin hocalığını yaptı. 1920'den sonra kışlarını Roma'da geçirmeye başladı. Avrupa'da geçirdiği kırk senelik dönemde on dokuz kitap yazdı. 1935'te yazdığı *The Last Puritan* adlı romanı çok satanlar listesine girdi. 1952'de öldü. Başlıca eserleri: *The Sense of Beauty: Being the Outline of Aesthetic Theory* (1896); *Egotism in German Philosophy* (1915); *Soliloquies in England and Later Soliloquies* (1922); *Scepticism and Animal Faith: Introduction to a System of Philosophy* (1923); *The Realms of Being* (1927-1940).

YEŞİM İPEKÇİ

Bilkent Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden 2013 yılında mezun olup aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler bölümünde yan dal programını tamamlamıştır. Çeşitli çeviri şirketlerinde mütercim ve tercümanlık yaptıktan sonra 2015 yılında Fırat Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları bölümünde araştırma görevlisi olarak akademik hayatına başlamıştır. Bu bölümde Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında desteklenen postkolonyal ekoeleştiri ve roman konulu tezi ile yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Fulbright doktora tezi araştırma bursu kapsamında 2021-2022 akademik yılını New York'ta Fordham Üniversitesinde misafir araştırmacı olarak geçirmiştir. Doktora eğitimine Orta Doğu Teknik Üniversitesi İngiliz Edebiyatı bölümünde devam etmektedir. Yüce (sublime) kavramı, postkolonyal ekoeleştiri, toplumsal cinsiyet ve edebi türler, psikoloji ve edebiyat, duygulanım ve edebiyat alanlarında çalışmaları bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	13
GİRİŞ	15
BİRİNCİ BÖLÜM	
GÜZELLİĞİN DOĞASI	25
1. <i>Güzellik Felsefesi Bir Değerler Teorisidir</i>	25
2. <i>Tercih En Nihayetinde İrrasyoneldir</i>	28
3. <i>Ahlaki ve Estetik Değerlerin Karşıtlığı</i>	32
4. <i>İş ve Eğlence</i>	34
5. <i>Tüm Değerler Bir Anlamda Estetiktir</i>	36
6. <i>Genel İlkelerin Estetik Anlamda Kutsanması</i>	38
7. <i>Estetik ve Fiziksel Haz</i>	41
8. <i>Estetik Hazzın Ayırt Edici Özelliği Çıkar Gözetmezliği Değildir</i>	42
9. <i>Estetik Hazzın Ayırt Edici Özelliği Evrenselliği Değildir</i>	45
10. <i>Estetik Hazzın Ayırt Edici Özelliği Nesneleştirmesidir</i>	48
11. <i>Güzelliğin Tanımı</i>	51
İKİNCİ BÖLÜM	
GÜZELLİĞİN MADDİ UNSURLARI	55
12. <i>Tüm İnsani İşlevler Güzellik Duyusuna Katkıda Bulunabilir</i>	55
13. <i>Aşk Tutkusunun Bıraktığı Etki</i>	57
14. <i>Sosyal İçgüdüler ve Estetik Etkileri</i>	61
15. <i>Alt Duyular</i>	64
16. <i>Ses</i>	67

17. Renk	69
18. Gözlemlenen Maddi Unsurlar	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Biçim	77
19. Biçim Güzelliği	77
20. Biçim Algısının Fizyolojisi	80
21. Geometrik Şekillerin Değeri	82
22. Simetri	84
23. Çok Yönlülüğün Birliğini Oluşturma	87
24. Tekbiçimlikteki Çokluk	89
25. Yıldız Örneği	91
26. Salt Çokluğun Kusurları	96
27. Demokrasinin Estetiği	98
28. Türlerin Değerleri ve Örneklerin Değerleri	100
29. Türlerin Kökeni	103
30. Haz Doğrultusunda Değişime Uğrayan Ortalama Biçim	107
31. Her Şey Güzel midir?	110
32. Belirsiz Yapılanmanın Etkileri	114
33. Manzara Örneği	115
34. Nesnelerin Genellikle Estetik Görülmeyen Uzamları	119
35. Belirsizliğin Diğer Tehlikeleri	123
36. Sonsuz Mükemmellik Yanılsaması	125
37. Tamalgısal Biçimlerin Kaynağı Olarak Düzenlenmiş Doğa; Heykel Örneği	130
38. Doğada Düzenleme İlkesi Olarak Yararlılık	132
39. Yararlılığın Güzellikle İlişkisi	134
40. Sanatta Düzenleyici İlke Olarak Yararlılık	137
41. Biçim ve Tesadüfi Süsleme	138
42. Sözcüklerde Biçim	142
43. Sözdizimsel Biçim	144
44. Edebi Biçim ve Olay Örgüsü	147
45. Estetik Bir Biçim Olarak Karakter	149
46. İdeal Karakterler	152
47. Dinî İmgelem	156

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
DİŞA VURUM	161
48. <i>Dışa Vurumun Tanımı</i>	161
49. <i>İlişkilendirme Süreci</i>	165
50. <i>İkinci İfadedeki Değer Türleri</i>	168
51. <i>İkinci İfadedeki Estetik Değer</i>	171
52. <i>Aynılıktaki Pratik Değer</i>	173
53. <i>Etki Unsuru Olarak Maliyet</i>	176
54. <i>Tutumluluk ve Uygunluğun Dışa Vurumu</i>	178
55. <i>Ahlakın Estetik Üzerindeki Otoritesi</i>	181
56. <i>İkinci İfadedeki Olumsuz Terimler</i>	184
57. <i>Kötülüğün Haz Veren Dışa Vurumunda Birinci İfadenin Etkisi</i>	187
58. <i>Gerçeğin Dışa Vurumu Dâbil Olmak Üzere Diğer Dışa Vurumların Karışımı</i>	189
59. <i>Benliğin Özgürleşmesi</i>	193
60. <i>Kötülüğün Dışa Vurumundan Bağımsız Olarak Yüce</i>	197
61. <i>Komedi</i>	202
62. <i>Nüktedanlık</i>	206
63. <i>Mizah</i>	209
64. <i>Grotesk</i>	211
65. <i>Sonlu Mükemmellik Olasılığı</i>	213
66. <i>İdeal Olanın Sabitliği</i>	216
67. <i>Sonuç</i>	219
DİZİN	222

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Harvard Koleji'nde 1892-1895 yılları arasında estetik teorisi ve tarihi üzerine verdiğim seminerlerden derlenen başlıca fikirleri içermektedir. Kitabın iddia edebileceğim tek özgün yanı, eleştirinin dağınık basmakalıp ifadelerini natüralist psikolojiden esinlenerek bir sistem içerisine oturtma çabası olabilir çünkü asıl amacım yeni bir iddia ortaya koymaktan ziyade mevcut çalışmaların geçerliliğini sorgulamaktır. Nitekim herhangi bir konuyu, örneğin trajedinin üstünlüğünü yeni bir açıdan ele aldığımızda ortaya koyabileceğimiz tek fark, basitçe akıl yürüterek ulaştığımız ilkeleri karmaşık bir konuya harfiyen uygulamamızdan ileri gelir. Benim bu kitap-taki çabam ise sistemli bir şekilde geliştirilmeleri sayesinde tutarlı bir muhakeme yetisi ve seçkin bir beğeni kazandıran temel estetik duyguları hatırlatmaktır.

Kitabın yazım sürecine katkısı olan eserler, tek tek belirtilemeyecek kadar genel olup metnin tamamına nüfuz etmiştir, fakat bir felsefe öğrencisi, emekleri karşısında teşekkürlerimin yetersiz kalacağı, hayatta olan ya da olmayan bu yazarlara ne kadar çok şey borçlu olduğumu mutlaka anlayacaktır. Tartışma izlenimi uyandırmaktan kaçınmak ve okurun söylenenleri doğrudan kendi deneyiminin gerçekliğiyle karşılaştırabilmesini sağlamak amacıyla dipnotlarda veya metin içerisinde bu yazarlara atıfta bulunmadım.

EYLÜL 1896
G. S.

GİRİŞ

GÜZELLİK duygusu yaşamda, estetik teorinin felsefede bugüne kadar edindiğinden daha önemli bir yer tutar. Şiir ve müzikle birlikte plastik sanatlar bu duyunun en çarpıcı temsilleridir çünkü bu temsiller yalnızca temaşaya hitap ederler. Fakat buna rağmen güzel sanatlar, medeniyet tarihi boyunca sanayiye, savaşa ve dine sarf edilen çaba, yetenek ve ayrıcalığın hemen hemen aynısına layık görülmüşlerdir. Ayrıca estetik duygunun neredeyse kusursuz hâlde varlık gösterdiği güzel sanatlar, insanlığın güzelliğe karşı duyarlılığını gösterdikleri tek alan değildir. İnsan emeğiyle var olan tüm ürünlerde nesnelerin salt görünüşlerinden ne denli etkilendiğimizi fark ederiz: En bayağı yaratımlarımızda bile dış görünüşe epey zaman harcar, emek veririz; yaşadığımız yeri, kıyafetlerimizi veya arkadaşlarımızı seçerken de onların estetik duygumuz üzerindeki etkilerini göz ardı etmeyiz. Hatta son zamanlarda birçok hayvan türünün, cinsel seçimde avantaj sağlayan dikkat çekici renk ve biçimleri sayesinde hayatta kaldığını öğrendik. Demek ki doğamızda güzelliği fark etme ve ona değer biçme konusunda çok köklü ve geniş çaplı bir eğilim var. Dolayısıyla zihnin ilkelerine ilişkin bir çalışmanın bu kadar bariz bir yetiyi göz ardı etmesi hiç yerinde olmayacaktır.

Estetik teorinin dünya genelinde bu kadar az ilgi görmesi, ele aldığı konunun önemsizliğinden ziyade onun üzerinde kafa yormak için yeterli bir gerekçe bulunmaması ve bu konuyu ele alan az sayıdaki çalışmanın pek bir başarı gösterememesinden kaynaklanmaktadır. Salt merak ve salt anlama isteği ise keyfini çıkaracak kadar vakit bulamadığımız isteklerdir. Zira bu istekler, sadece şahsi meselelerimizden azade olmayı değil, daha

da nadir bulunan bir şeyi, yani hem önyargılarımızdan hem de düşüncelerimizin alışlagelmiş seyrine hizmet etmeyen tüm fikirlere karşı duyduğumuz nefretten arınmamızı gerektirir.

Şu ana kadar dünyanın tanıklık ettiği bu tür tartışmalar genelde ya teolojik bir tutkuyla ya da pratik kullanımları sayesinde sürdürülmüştür. Örneğin güzellik üzerine yazılmış tüm yazıları iki gruba ayırabiliriz: İlk grup, filozofların kendi metafizik ilkeleri ışığında estetik gerçekleri yorumladıkları ve kendi beğeni teorilerini yöntemlerine bir gerekçe veya dipnot olarak sundukları yazıların yer aldığı gruptur. Diğer grup da sanatçı ve eleştirmenlerin ilgili zanaatın düsturlarını veya duyarlı gözlemcilerin yorumlarını bir şekilde genelleyerek felsefi zemine girme cesaretini gösterdikleri yazılardan oluşur. Ancak konunun aynı anda hem dolaysız hem de teorik olarak ele alındığı çok nadir görülür. Çünkü doğa ve ahlak meseleleri akılcıları cezbederken güzelliğin tarifi ve yaratımı ise sanatçıların dikkatini çekmiştir. Estetik deneyim üzerine derin düşünme faaliyeti de bu iki grup arasına sıkışarak sonuçsuz ya da tutarsız kalmıştır.

Estetik tartışmaların eksikliğine ya da yetersizliğine neden olan bir durum da ele alınan olgunun öznelliğidir. İnsan, kendine karşı önyargı besler: Kendi zihnimizin ürünü olan her şey bize gerçek dışı veya nispeten önemsiz görünür. Kendimizi yalnızca doğamızdan bağımsız nesne ve kurullarla çevrili olarak hayal ettiğimiz zaman tatmin oluruz. Eskiler, zihnin tüm spekülasyonlara açık olduğunu fark etmeden önce evrenin yapısı hakkında uzun süre kafa yormuşlardı. Bugünküler de aynı şekilde, psikoloji alanında bile ilk önce dış koşullar hakkında bilgi edinmemizi sağlayan algının işlevini ve bilgi teorisini incelemişlerdir; buna nazaran imgelem ve duygunun özellikle öznel ve insani boyutunu ise ihmal etmişlerdir. Lakin yine de muazzam algı dünyamızın tüm değerini daha aşağıda görülen hislerimizden aldığımızı pratikte kabul etmek zorundayız. Şeyler, biz onları önemseydiğimiz için ilgi çekici olup onlara ihtiyaç duyduğumuz için önemlidirler. Algılarımızın

zevklerimizle bir ilgisi olmasaydı çok geçmeden bu dünyaya gözlerimizi kapatırdık; zekâmız tutkularımıza hizmet etmeydi hayallere dalma özgürlüğümüzün getirdiği ağırkanlılıkla iki kere ikinin dört ettiği konusunda bile şüpheye düşerdik.

Yine de salt duygusal olan şeylerin değersiz ve önemsiz olduğu yönündeki popüler algı o kadar güçlü ki ahlaki meseleleri özümsemiş ve bunların önemini yürekten hissetmiş kişiler bile çoğu zaman, tıpkı entelektüel faaliyetlerimizde dışsal bir gerçeği algılamayı veya keşfetmeyi amaçladığımız gibi, ahlaki ve estetik duygularımızla algılamamız ya da keşfetmemiz gereken kısmen dışsal bir doğru ve güzellik olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Bu filozoflara göre ahlaki ve estetik yargılar, safi insan doğasının ifadeleri olarak değil nesnel hakikatin ifadeleri olarak varlık göstermediği sürece umutsuzca önemsiz hâle gelirler. Oysa herhangi bir yargı, insani duygulara dayandığı için önemsiz olmaz. Aksine önemsizlik hâli, hakikat bilgisinin tek ve yalnızca tek olduğu insani çıkarılardan soyutlandığımız zaman oluşur; gerçek anlamda önem arz etmeyen yargı ve görüşler, ahlak ekonomisinin sınırlarını aşanlar veya zihni düzenleme, zenginleştirme gibi işlevleri olmayanlardır. Doğadan esinlenen eserler, önce vesile oldukları yorumlarda anlam kazanır.

Hem etik hem de estetik değerler, öznel olana karşı oluşan önyargılardan oldukça zarar görmüştür. Ancak her ikisi de kısmen nesnel bir niteliğe sahip olduğu için bu durumdan daha fazla yara almamışlardır. Etik, duyguyla ilgilendiği kadar davranışla da ilgilenir. Bu nedenle olaylara ilişkin değer yargularımız kadar bu olayların nedenlerini ve sonuçlarını da dikkate alır. Estetik de sanat tarihine ve felsefesine yer verme ve güzelliğe yönelik duyarlılığımızı konu alan teoriye epeyce betimsel ve eleştirel içerik ekleme eğilimindedir. Bu nedenle bu sorgulamalarda belli bir kafa karışıklığı oluşması da söz konusudur. Lakin yakın uzmanlık alanlarında yapılan gezintiler, bu alandaki tartışmayı canlandırır ve belki de okurun daha çok ilgisi çeker.

Bununla birlikte etik ve estetiğin üç farklı ögesini ayırt

edebilir, bu konuyu üç farklı yoldan ele alabiliriz. Birincisi, ahlaki veya estetik yetinin bizzat ifa edilmesi, yargının fiilen telaffuz edilmesi, sonrasında da övgü, suçlama ve hüküm verme eylemlerinde bulunulmasıdır. Bu bir bilim meselesi değil, karakter, tutku, algı hassasiyeti ve duygu inceliği meselesidir. Estetik ve ahlaki bir faaliyettir. Bilim dalı olarak etik ve estetik, entelektüel faaliyetler olsalar da bu estetik ve ahlaki faaliyeti konu edinirler.

İkinci yöntem, antropolojinin bir parçası olarak davranışın ya da sanatın tarihsel açıklamasına dayanır; çeşitli karakter türlerinin, yönetim biçimlerinin, adalet anlayışlarının, eleştiri ve sanat okullarının içinden çıktıkları koşulları keşfetmeye çalışır. Estetik üzerine yazılanların çoğu bu niteliktedir. Sanat felsefesi, özellikle güzelliğin kendisinden çok insandaki sanatsal içgüdü ve bunun tarihteki tezahürlerinin çeşitliliği konusuna merak duyan zihinler için beğeni psikolojisinden daha ilgi çekici bir konu olduğunu ortaya koymuştur.

Etik ve estetikte sırasıyla birinci ve ikinci yöntem didaktik ve tarihsel olmasına karşın üçüncü yöntem tinbilimseldir. Bu yöntem, ahlaki ve estetik yarguları hem zihinsel bir olgu hem de ruhsal evrimin bir ürünü olarak ele alır. Buradaki mesele, bu duyguların kökenini, koşullarını ve ahlak ekonomimizin geri kalanıyla olan ilişkisini anlamaktır. Böyle bir sorgulama, başarılı bir şekilde yürütülürse herhangi bir şeyi neden doğru ya da güzel, yanlış ya da çirkin olarak düşündüğümüzün nedenini anlamamızı sağlayacaktır. Böylece vicdan ve beğenin insan doğasındaki kökenlerini açığa çıkaracak ve özel koşullara dayanan geçici tercihleri ve idealleri, tüm insanların paylaştığı zihinsel unsurlardan kaynaklanan nispeten kalıcı ve evrensel olan tercih ve ideallerden ayırt etmemizi sağlayacaktır.

Bundan sonraki sayfalar estetikle ilgili bu sorgulamaya ayrılmıştır. Buradan itibaren ne belirli görüşleri dayatmak için ne de sanat ve eleştiri tarihinin izini sürmek için hiçbir girişimde bulunulmayacaktır. Bu çalışmadaki tartışma konusu, estetik yargılarımızın doğası ve unsurlarıyla sınırlı olacaktır.

Bu sorgulama teoriktir ve doğrudan bir öğüt niteliği taşımaz. Yine de tercihlerimizin kökenine ilişkin edinebildiğimiz içgörünün üzerimizde yararlı ve arındırıcı bir etki bırakması kaçınılmazdır. Bu içgörü, bir başkasına belirli yargı ve duyguları dayatan dogmatizmin anlamsızlığını gösterecektir çünkü söz konusu yargı ve duygular için gerekli olan zemin bu kişinin bünyesinde ve deneyimlerinde mevcut değildir. Aynı zamanda daha fazla ve daha farklı ölçülerde estetik keyif veren tercih ve alışkanlıklarımızın temellerinin kapsamlı olarak neler olduğunu bilmemiz, beğeniye ilişkin sapmalara karşı bizleri lüzumsuz özgüvensizlikten ya da aşırı hoşgörüden kurtaracaktır.

Bu nedenle birçok şey, çoğunlukla güzellik üzerine yazılmış incelemelerden daha çok ilgi çekici veya beğeni üzerine yapılmış araştırmalardan daha fazla yol gösterici olsa da bu çalışmalardan sadece teori odaklı olmayan birtakım kazanımlar da elde edebilmeyi umabiliriz. Bu incelemeler olumsuz koşullar altında gerçekleştirildiğinden çoğu zaman pratik etkiden yoksun kalmışlardır. Yazarları, genellikle cüretkâr metafizikçiler ve biraz da beceriksiz eleştirmenler olmuş ve bunlar, kendi felsefelerinde ortaya attıkları genel ve belirsiz ilkeleri sanatsal üstünlüğün koşulu ve güzelliğin özü olarak yansıtmışlardır. Ancak söz konusu sorgulama, duyguya ilişkin olgusal gerçeklere yakın tutulursa ortaya çıkan teorinin dayandığı deneyim üzerinde açıklayıcı bir etkisi olabileceğini umabiliriz. Sonuçta bu, teorinin kullanım şeklidir. Bir teori yanlış olduğunda gözlem kapasitemizi daraltır ve tüm değerlendirmeleri dolaylı ve biçimsel kılar. Doğru olduğunda da yetkinliklerimizi olumlu etkiler, dikkatimizi gerçekten zevk veren şeylere yöneltir ve yeni çıkarımlar sayesinde ilgi alanlarımızın kapsamını artırır. Bir spekülasyon, zihinsel yaşamımıza yabancı bir düzen dayatırsa ona zarar verir; zaten içeride var olan düzeni gün ışığına çıkarır, eğitimle daha da mükemmelleştirirse faydalı olur.

Bu yüzden ki insan duyarlılığını ve insanın güzelliğe dair gerçek duygularını inceleyeceğiz. Bir diğer ifade ile estetik far-

BİRİNCİ BÖLÜM GÜZELLİĞİN DOĞASI

1. Güzellik Felsefesi Bir Değerler Teorisidir

Güzelliği birkaç sözcük ile izah edebilecek bir tanım bulmak zor değildir. Güzelliğin hakikat olduğunu, idealin ifadesi, ilahi mükemmelliğin sembolü ve iyinin duyusal tezahürü olduğunu üstün bir otorite bize söylüyor. Bu onursal unvanlardan oluşan böyle bir teraneyi kolayca uydurabilir ve tanrısallığımızı met-hetmek için tekrar edebiliriz. Lakin bu tür ifadeler düşünceyi harekete geçirip bize anlık bir haz verse de kalıcı bir aydınlanma yaşamamıza olanak sağlamaz. Gerçekten açıklayıcı olması gereken bir tanım, en azından insan deneyiminin bir nesnesi olan güzelliğin kökenini, mekânını ve bileşenlerini ortaya koymalıdır. Bu tanımdan mümkün mertebe güzelliğin neden, ne zaman ve nasıl ortaya çıktığını, bir nesnenin güzel olması için hangi koşulları sağlaması gerektiğini, doğamızın hangi öğelerinin bizi güzelliğe duyarlı kıldığını ve söz konusu nesnenin yapısı ile duyarlılığımızın uyarılışı arasındaki ilişkinin ne olduğunu öğrenebilmemiz gerekir. Bundan daha aşağı kalır hiçbir açıklama güzelliği tam olarak tanımlayamaz veya estetik değerlendirmenin ne olduğunu anlamamızı sağlayamaz. Bu çalışmanın amacı, bu anlamda güzelliğin tanımını yapmaktır, ama bu amaç, tam da kendi sınırlılıkları nedeniyle ancak kusurlu bir şekilde gerçekleştirilebilir.

Öteden beri konumuzu nitelendirmek için kullanılan sıfatlar bize böyle bir tanımın nereden başlayacağına dair bir ipucu verebilir. Geçtiğimiz yüzyıldaki birçok yazar güzellik

felsefesini *Eleştiri* olarak adlandırıyordu. Bu kelime sanat eserlerinin makul bir şekilde değerlendirilmesini anlatan bir sıfat olarak hâlâ kullanılmaktadır. Lakin doğadan aldığımız bir zevkten eleştiri olarak söz edemeyiz. Bir günbatımı eleştirilmez; hissedilir ve ondan keyif alınır. Böyle bir durumda kullanılan “eleştiri” sözcüğü, daha çok kasti bir yargı ve ölçütlerle mukayese yapmak anlamına gelecektir. Güzellik, çoğu zaman bu şekilde nitelendirilse de nadiren böyle algılanır. Ayrıca doğanın ve sanatın üstün mükemmellikleri bir kuralla onanmaktan o kadar uzaktır ki eleştirmenlerin ikinci sınıf eserleri değerlendirmek için kullandıkları ölçüt ve ideali asıl bu mükemmellik belirler.

İçinde bulunduğumuz bilim ve terminoloji çağı da buna uygun olarak daha ilmî bir kelime olan *Estetik* sözcüğünü, yani algı veya duyarlılık teorisini benimsemiştir. Eleştiri, yalnızca yargılarımızı ifade edecek kadar dar bir anlama gelirken estetik, tüm haz ve acıları, hatta belki de bütün algılarımızı kapsamına alacak kadar geniş bir anlama sahip görünmektedir. Bildiğimiz gibi Kant, estetik terimini her algının koşulu olan zaman ve mekân teorisi için kullanıyordu. Ayrıca estetik sözcüğünün zaman zaman sanat felsefesine eşdeğer bir biçimde daraltılarak kullanıldığı da olur.

Bununla birlikte eleştirinin ve estetiğin etimolojik anlamını birleştirirsek güzellik teorisinin iki temel niteliğini de birleştirmiş oluruz. Eleştiri yargıyı, estetik ise algıyı içerir. Eleştirel olan algıların veya algısal olan yargıların ortak zeminini anlamak için bilinçli eleştiri kavramımızı, içgüdüsel ve dolaysız olan değer yargılarını (yani haz ve acıları) içerecek şekilde genişletmeliyiz. Aynı zamanda estetik kavramımızı, değerlendirme niteliği taşımayan, nesnelere bir değer atfetmeyen tüm algıları dışta tutacak şekilde daraltmalıyız. Böylece ele almak istediğimiz eleştirel veya beğeniye ait algı alanına aşağı yukarı ulaşmış oluruz. Ayrıca hâlihazırda güncel olan ‘estetik’ sözcüğünü muhafaza ederek estetiğin değer algısıyla

ilgili olduğunu da söyleyebiliriz. O hâlde değerın anlamı ve koşulları ilk dikkate almamız gereken noktadır.

Doğadaki her görünür olayın önceki görünür olaylarla açıklanabileceği ve bir dilin konuşurken veya bir elin resim çizerken yaptığı hareketler gibi tüm hareketlerin de yalnızca fiziksel nedenlerle açıklanabileceği fikri, Descartes'ın zamanından bu yana filozofların aşına olduğu bir görüştür. Lakin bilinç, yaşamın bir aksesuarıysa, yani onun vazgeçilmez bir unsuru değilse insan ırkı, tek bir duyum, fikir veya duygu olmaksızın dünyada var olabilmış ve varlığını sürdürmek için ihtiyaç duyduğu tüm sanatları edinebilmiş demektir. Doğal seçim, buldukları çevreye fayda sağlayan bu otomatların hayatta kalmasını sağlayabilmiş demektir. Bu otomatlar bu şekilde kendilerini koruma içgüdüsu edinmiş, tehlikelerden korku duymadan kaçınmış ve başlarına gelen kötülükleri hissetmeden intikam almaya kalkışmış demektir.

En mükemmel organizma işte böyle bir dünyada oluşabilir. En derinde yatan görüşlerin dışı vurumu ve aklın tasavvur ettiği faydaların peşinden apaçık gidilmesi diye adlandırdığımız şeyler ancak bu şekilde mümkün olur. Çünkü birtakım beklenmedik durumlardan kaçınmak ve başka durumlara sebebiyet vermek için kendiliğinden oluşan ve kökleşmiş eğilimler meydana gelir. Düşünme faaliyetinin tüm pantomimleri ve delilleri gözlemciye zaten aşikâr hâle gelir. Yine de tüm bu süreçte kesinlikle hiçbir düşünce, hiçbir beklenti ve hiçbir bilinçli edinim olmaz.

İzleyici konumundaki kişi, tıpkı yolunu bulmaya çalışan su veya doğanın kaçındığı boşluk gibi önceden düşünülmüş amaçlar ve hedefler uydurur. Fakat bu durumda maddenin parçacıkları, düzenlendiklerinin bilincinde olmayacaktır ve tüm doğa bu düzenlemedeki değişime duyarsız kalacaktır. Yalnızca bizler, bu sürecin muhtemel izleyicileri olarak kendi çıkar ve alışkanlıklarımız aracılığıyla bu süreçte meydana gelebilecek herhangi bir ilerlemeyi veya doruk noktasını fark ederiz. Ulaşılan sonucun pratik veya estetik istemlerimizi